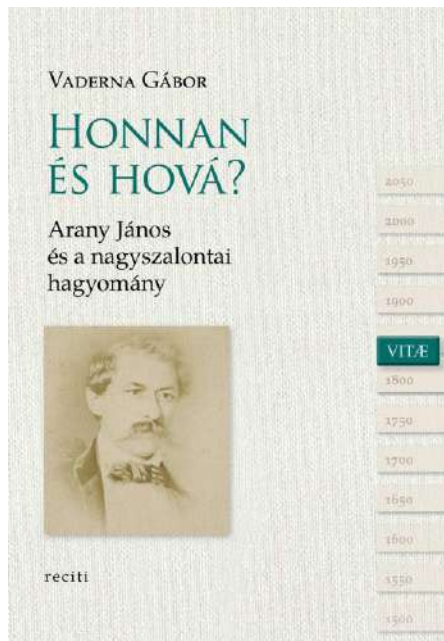

**Vaderna Gábor: Honnan és hová?
Arany János és a nagyszalontai hagyomány**

Reciti Kiadó, Budapest, 2020. 260 oldal

Vitae 1.

Talán közhelynek tűnhet az a megálapítás, hogy Arany János még ma is az egyik legismertebb és legnépszerűbb magyar költő, akinek az életútját és munkásságát sokan ismerni vélik (vagy véljük), de legalább néhány művének címét mindenki fel tudja sorolni. És talán az sem véletlen, hogy a Reciti Kiadó 2020-ban éppen egy Arany-monográfiával indította útjára a Vitae (magyarra Életek, vagy kifejezőbb és szebben hangzó formában Életutak szóval lefordítható) címet viselő sorozatát. Feltehető természetesen az a kérdés, hogy lehet-e még újat mondani az egyik legnagyobb költőnkéről, léteznek-e

még olyan kontextusok, amelyben nem vizsgálták e zseni munkásságát. Vaderna Gábor kötete erre azt a választ adja, hogy igen. A szóban forgó monográfia ugyanis nem elsősorban életrajzként funkcionál, s nem is akként olvasható – vagy olvasandó –, noha természetesen az életutat is bemutatja. Amint azt az alcím is ígéri, a könyv elsősorban Arany és szülővárosa kapcsolatát idézi meg, igaz, talán az olvasó számára szokatlan formában.

Vaderna Gábor jelen munkája a Nagyszalontán 2017-ben megújított Arany-kiállítás anyagából kiindulva értelmezi Arany János költészetének gyökereit, a művész társadalmi beágyazottságának változásait, a kultuszteremtés mikéntjét, egyúttal azonban kicsit szubjektív beszámoló is a kiállításról, hiszen a kötet szerzője maga is részt vett annak tető alá hozásában. A kötet egyfajta „kiállításvezetőként” is értelmezhető – vagy értelmezi önmagát –, mivel segítségével virtuálisan bejárhatjuk a nagyszalontai Csonka toronyban létrehozott tárlatot, s a monográfia egyes fejezetei a kiállítás egy-egy emeletén létrehozott tereknek feleltethetőek meg. (E helyen őrzik Arany János számos egykori használati tárgyát, többek között azt a diákládát is, amellyel 1833 őszén beköltözött a debreceni kollégium falai

közé, s amelyet élete végéig megtartott.)

Az első fejezet (*Az Arany-hagyomány*) a kiállítás létrejöttének mi-kéntjét, illetve koncepcióját mutatja be. A második szakasz megrajzolja Arany János és szülővárosa kapcsolatát, bemutatja Nagyszalonta múltját, illetve az ottani lakosok néphagyományában fennmaradt azon gazdag anyagot, amelyet a költő gyerekkorától kezdve jól ismert, s amelyet később ő maga is gyakran felhasznált (*Nagyfalusi Arany, szalontai hajdú. A helyi hagyomány*). A kötet harmadik, leghosszabb fejezete (*Én is életem... Az életrajzi hagyomány*) a költő mindennapi életének a kiállításon elhelyezett tárgyait ismerteti, s közben Arany többé-kevésbé részletes életrajzát is megkapjuk belőle.

Az *Én is lantot pengeték. A kultikus hagyomány* címet viselő egység Barabás Miklós Arany-festményéből kiindulva elemzi a kultusz-képz(őd)és mi-kéntjét, rámutatva arra, hogy már a kortársai is kultikus tisztelettel viseltettek a költő iránt. Ugyanakkor a szöveg azt is hangsúlyozza, hogy a zárkózott, szerény művész számára terhet is jelentett az, hogy meg kellett felelnie annak a költőszerepnek, amit a közönség elvárt tőle. A következő fejezet (*Hogy itt életem. A személyes tér muzealizációja*) Arany akadémiai szobájának múzeumi leképeződését ismerteti, miközben az eredeti funkciójukat elvesztő tárgyaknak a kultuszképzésben betöltött szerepét is vizsgálja. (A monográfia egyébként több ponton

is reflektál a muzeológia funkciójára, a tárgyak „átlényegülésére”, arra, hogyan válhat kultikus tisztelet tárgyává egy hétköznapi tárgy is „csupán” azért, mert valaha egy tekintélyes személy birtokában volt.) A *Honnan és hová? Arany János és a modernitás* című szakasz a kötet főcímét is adó filozofikus vers kapcsán értekezik arról, hogyan próbált megbirkózni a költő a modernitás problémáival, hogyan és milyen poétikai eszközökkel reagált az egyes kérdésekre (mint például a materializmus vagy általánosságban a költő „elveszése” a tömegben, elfeledhetősége).

Habár a kötet természetesen elsősorban az irodalomtörténészek, illetve az irodalmat szeretők számára lehet csemege, meggyőződésem szerint a történészek is nagy haszonnal forgathatják. Egyrészt fontos módszertani útmutatóként szolgálhat például egy életrajz megírásához (hogyan készíthető el egy biográfia akkor, ha viszonylag csekély életrajzi forrás áll rendelkezésre; milyen kifutásai lehettek egy viszonylag szegény családból származó, de intelligens, kitartóan dolgozó személy pályáivének) vagy egy múzeumi kiállítás megszervezéséhez, másrészt érdekes és értékes gondolatokat fogalmaz meg többek között a kultusz(teremtés) és a hagyomány kérdéskörében is, de akár a hálózat kutatás számára is lehet hozadék. A monográfia egyik rétege azt mutatja be, milyen elemekből állította össze az identitását Arany, hogyan ötvözte a saját személyében (vagy úgy is

mondhatjuk, a megképzett imágójában) a szalontai hagyomány két fontos összetevőjét: a hajdúi mivoltot és a Toldiak örökségének továbbvitelét, habár ezekhez csak közvetve volt köze, közben pedig ő maga is hagyományt – s nem melleleg kultuszt is – teremtett. A másik olvasási horizont éppen a kultusz létrejöttének többszörös összetettségét tárja fel az olvasó előtt: amint arra a kötet bevezetése is felhívja a figyelmet, Arany a műveiben felhasználta a nagyszalontai mondák és mítoszok világát, de idővel az ő alakja is fokozatosan mitikussá nőtt.

A monográfia „főszereplője” ugyan maga a költő, de mindvégig fontos szerephez jut az őt körülvevő környezet. Vaderna Gábor társadalomtörténeti megalapozottságú vizsgálata hangsúlyozza a személyiség és a környezet bonyolult összefüggésrendszerét: az egyén és a (mikro)társadalom egymástól elválaszthatatlan, egymással kölcsönhatásban élnek. Arany a nagyszalontai közösségből emelkedett ki, művészként felhasználta az ott összegyűjtött ismereteit, dolgozott az ottani közönség számára is, sőt, alkotásaiban tovább örökítette és országosan ismertté tette a szalontai hagyományok több elemét is. Művészi munkáját pedig elismerte mind a szalontai közösség, mind az országos olvasóközönség, a saját kora és az utókor egyaránt kultuszt alakított ki körülötte. A kötet jelentős érdeme az is,

hogy új kutatási eredményeket, nézőpontokat villant fel, adott esetben a közvéleményben vagy a szakirodalomban meggyökerezett megállapításokat is helyesbíti. Teszi mindezt olvasmányos módon, a fajsúlyos mondanivalót helyenként azzal a humorral vagy (ön)íroniával elegyítve, amely Aranytól sem volt idegen. Amit az olvasó talán sajnálhat, az az, hogy a monográfiából hiányoznak a képek, jóllehet ez éppen olyan kiadvány, amelyben a szövegnek nem csupán „járulékos elemei” lennének az illusztrációk. Ennek ellenére sem lehet okunk panaszra, mert bár szakirodalmi munkával van dolgunk, a szöveg sodrása magával ragadhatja a „céhen kívüli” érdeklődőt is, miközben számtalan adattal gyarapítja annak tudását. Vaderna Gábor e monográfiája ugyan elsődlegesen irodalomtörténeti indíttatású, mégis izgalmas és olvasmányos történészszemmel is, s különösen érdekes a történelmi személyiségnek is számító Arany János és szűkebb vagy tágabb környezete kapcsolatának érzékletes elemzése. Nem melleleg pedig a „laikus” olvasó is haszonnal forgathatja ezt a kötetet, amely minden bizonnyal alapvető jelentőségűvé válik majd a közeljövőben az Arany János élete és munkássága iránt érdeklődők számára.

Bodnár Krisztián
segédlevéltáros
Magyar Nemzeti Levéltár